

negligença» (ed. Riquer, 62.32);² *banyar-se en el ros de Sant Joan* (costum per curar-se d'algunes malalties a Ribagorça), documentat ja en un text de 1406 per *AlcM* com a *prendre el ros de S. J.*; *banyat*, *-da* 'mullat' (ja en *Flos medic.*, *AlcM* i en Sant Vicent Ferrer, *Sermons* I, 135.11) i avui corrent en moltes comarques valencianes, Ribagorça, Tortosa, Mallorca, etc.; hem notat a Morella el refrany: «lo Castell emboirat, dins de tres dies eixut o *banyat*».

Banyada 'acte de banyar' (*Spill*, 2701), 'el fet de mullar-se' (comarques valencianes, Ribagorça, Tamarit de Ll.);³ *banyador*, *-ora* 'persona que presta servei en un establiment de banys' (ja en un text val. del començament del xvi, i en el *Tbes. Puer.*, 161); *banyador* 'lloc on es pren un bany'; *banyadura* 'mullada' (en *Consolat de Mar*, c. 27), 'aigualera'; *banyera*, *banyista*.

Balneari, *-ària*, adj., *balneari* subst. derivats cultes, del llatí *balnearius*. J. G.

¹ Documentada en una inscripció pompeiana: *ARom.* v, 441; *Βανιατόπι* en un papius dels segles vi-vii: *KJRPb.* vii, i, 69. — ² Cf. *estar en (un) baño* 'estar en un lecho de rosas', comentat per M. Rosa de Lida en *RFH* III, 266. — ³ Hem sentit a Conat (prop de Vilafranca de Conflent) + *banyas-sada* 'xàfec'.

BANYA, amb variant dial. *bona*, juntament amb l'oc. *bona*,¹ es deriva de *BANNOM, mot d'origen cèltic² (*REW*, 934; *FEW* I, 238); la forma romànica suposa una base *BANNA, plural neutre, igual que el fr. *corne* i gasc. *corna* vénen d'un pl. *CORNA* (en lloc de *CORNUA*).³ □ 1.ª doc.: Llull, *Contemplació*, cap. 110, 19; i *banā* en el ms. B (S. xiv) de les *Vides*.⁴

En català la forma *bona* és de les terres occidentals (Ribagorça, Pallars, Balaguer, Morella) i G. Girona la dona també en el seu *Voc. del Maestrat*, evidentment de l'Alt Maestrat. És sabut que en els resultats de *-nn-* hi ha hagut una vacil·lació entre *-n-* i *-y-* (*enganar* i *enganyar*, *cabana* i *cabanya*), essent la *-n-* més aviat la solució dels parlars pirinencs (*BDC* xxiii, 1935, 255), però no desconeixuda en alguns altres parlars (cf. mall. *enganar*). En cat. antic són freqüents els exemples de *bona*: a més de *Vides*, es troba en un altre text de 1310 publicat per Alart (*RLR* xi, 173) i aquest filòleg la documenta en el seu *Inventari de la Lleng. Cat.*, en docs. de 1383, 1390, 1399, 1416 (amb un exemple de *banyes* en 1393); veiem un altre exemple en doc. de 1373 de Cervera (*BABL* vi, 205);⁵ i en trobem un exemple també en Sant Vicent Ferrer, *Sermons* I, 240.5;⁶ però en el *Spill* la forma és *banya* (9115, 10019).

Banya designa diferents plantes en denominacions com *banya de cervo*, *de bou*, *de cabra*, etc.; per aquestes i altres accepcions veg. *AlcM*. Notem, a més a més, *banya* 'asta' (Eivissa), *banya de cabra* 'arc iris incomplet' (Camps Mercadal, *Folkl. men.* I, p. 278, n. 3); *banya de s'esca* usada en un sentit semblant a *requincadura* 'adorn complicat' (ibid., p. 65). Hem

sentit *banya* pronunciada *bajnas* a Puigbalador i Els Angles (Capcir).

DERIV.: *Banyada* 'cop de banya' (*Dfa.*, *AlcM*); *banyar* 'créixer, sortir les banyes' (*BDC* xix, 87);⁷ *banyat*, *-da* 'que té banyes' (*BDC* xix, 87; *AlcM*); *banyec*, *-ga* 'que té les banyes grosses i ben formades' (*BDC* xix, 87); *banyegar* 'donar banyades' (Fabra), *banyejar* (*AlcM*); *banyegaire* adj. 'que cota, que banyega' (*DAG.*); *banyer* 'treballador d'objectes de banya' (en inv. 1413 de Vic, i doc. 1429 de Girona, citats per *DAG.*); *banyeta* 'banya petita', *En Banyeta*, nom pop. del diable: «Si per cas s'en va al infern / No'l voldran admetre, / Perque no llevi el govern / Al senyó Banyeta», Milà, *Romancerillo*, 131.48; *banyissada* 'banyada' (usual a Rosselló; *AlcM*); *banyó* 'banya petita que comença a sortir': ens van dir que «els galls de Gorga (prop de Cocentaina) tenen cresta massissa amb dos banyons i constitueixen una casta especial»;⁸ *banyola* 'banya que es fa servir d'embut per a fer beure al bestiar les purgues i altres remeis' (*BDC* xix, 88); *banyolí* 'ànima de la banya'; *banyot* 'banya tot just eixida', 'eina de fuster', etc. (*AlcM*); *banyut*, *-da* 'que porta banyes', 'el diable', 'marit enganyat'; *banyut* apareix en el *D. de Rims* de J. March, 1521; *cabra banuda* a Estaon (Pallars), 1935; *embanyat*, *-da* 'proveït de banyes'; *embanyonar* 'agafar (alguna cosa) en els banyons d'una altra'; *esbanyar* 'tallar les banyes'; *esbanyegar* (cat. occ.) 'investir a banyades', *abanegar* 'id.' a Castell de Farfanya (Noguera); *desembanyonar* (*AlcM*).

CPT.: *Banyabaix*, *-xa*, *banyadaurat*, *-da*, *banyaobert*, *-ta*, *banyacatxo*, *-txa*, *banyaalt*, *-a*, *banyatrencat*, *-da*, etc.; J. Amades en el seu *Vocabulari dels pastors* (*BDC* xix, 87) dona les variants *banialt*, *banibaix*, *banicatxo*.

Banyarriquer, m. 'insecte coleòpter negre amb les antenes més llargues que el cos, la larva del qual rosegava els arbres i la fusta obrint-hi llargues galeries'; hi ha una var. *banyarricart* (Girona, Caçà, Palamós, Sant Feliu de Guixols, Hostalric, veg. *BDC* xiii, 92),⁹ i a més a més *riquer* 'id.'. (ja a Lab., *DAG.*) i la variant d'aquest, *ricart* fou emprada per J. Ruyra (*AlcM*); hi ha l'infinitiu *banyarriquerar* 'corcar, rosegat interiorment com un banyarriquer' i *riquerar* 'id.' (doc. per Ag., i usual a Vic, Costa de Llevant, Hospitalet, segons *AlcM*), i hem sentit *ricarar* 'id.' a les muntanyes del Penedès (Viladellops, 1955).

La formació d'aquest compost de *banya* no és clara.¹⁰ El primer element *banya* es deu al fet que l'insecte en qüestió té antenes molt llargues (veg. el dibuix que posa el *AlcM*, II, 273); quant a *riquer*, una relació amb *quera* 'corc' i *querar* 'corcar' és probable; *riquer* com a nom de l'insecte potser provingui de *riquerar* 'corcar' que per la seva banda podia ser de *requerar (*querar* amb l'intensiu *re-*) pel canvi de *re-* en *ri-*. En aquesta alteració així com en la formació de variants com *ricart* hauria pogut operar l'etimologia popular per la influència de *ric* (de banyes) o el nom propi *Ricard* en una i altra etapa. Hem de tenir en compte a més el verb *ricar* 'banyegar' (usual